

UDC 347.626(410)"04/14"

CERIF: S149, H 220, H300

DOI: 10.51204/HLH_20202A

Милица РИСТИЋ*

ПОЈЕДИНИ АСПЕКТИ ГРАЂАНСКОПРАВНОГ ПОЛОЖАЈА УДАТИХ ЖЕНА У СРЕДЊОВЈЕКОВНОЈ ЕНГЛЕСКОЈ

Долазак норманских племена на подручје Енглеске неминовно је значио и утицај обичаја ових племена у формирање новој правној системи, познатој као „common law”. Настао у пракси упућујућих судова Хенрија II Плантагенета, овај систем је врло брзо успоставио судски прецедент као основни извор права, што га је учинило битно различитим у односу на европско-континенталне правне системе. Са аспекта положаја жене, common law свијет не разликује се ипак пуно од својих континенталних колега. Он је прејужно мушки свијет, о чему свједочи и чувена Блекстонова (Blackstone) мисао да су муж и жена једно, а што једно је муж. Удајом је жена губила основну особност, а њена личност утајала би се у власи мужа над њом и њеном имовином. Узимајући у обзир и многа друга ограничења права жена која ће бити обрађена у раду, не изненађује успостављено мишљење да су најбољи ситиус у средњовјековној Енглеској уживале удовице, захваљујући инстинкту удовичкој ужитка (dower). То ће временом исправити појава система правичности и нарочито инстинкту trust. Овај рад посвећен је етапама развоја која су права удаћих жена у средњовјековној Енглеској прошла од популарне обесправљености до своје афирмације, те нарочито томе какав су допринос у том развоју дале успоставе системи правичности.

Кључне ријечи: Енглеска. – Средњи вијек. – Common law. – Feme covert. – Dower.

* Асистент на ужој научној области Римско право и историја права и државе на Правном факултету Универзитета у Бањој Луци; Студент мастер студија на Правном факултету Универзитета у Београду; milica.ristic@pf.unibl.org Рад је изложен на конференцији „Iustoria 2020: Законници и жене”.

1. УВОД

Полазећи од епистемолошког приступа праву, пред сваким ко се икада бавио темељним правним принципима неминовно се отвара питање да ли праву прићи искључиво као нормативном скупу или га посматрати као факт који егзистира у датом времену и простору. Међутим, чак би се и они који право нису одабрали као позив вјероватно сложили у томе да би давање предности било којем од ова два приступа значило окрњити истраживање природе права и његовог развоја; многи би такође били сагласни у тврдњи да право није (иако је то вјероватно прва асоцијација при његовом помену) искључиво скуп норми које би требало да чине један хијерархијски сложен и смислен систем. Заправо, свакодневне животне ситуације чак би и лаицима могле да послуже као доказ тврдње да је право сложена друштвена, нормативна и психичка појава, посљедица друштвеног развоја, али и вољни човјеков акт.¹

Примјер ране средњовјековне Енглеске један је од оних који потврђују овакав став. Снага енглеског племства, изражена као нигдје другдје у средњовјековној Европи, довела је до тога да се примјена једног античког правног система који ће касније послужити као заједнички извор и непресушна инспирација континенталним правницима, окрутно забрани. Због свега пар сентеници које је енглеска властела сматрала потенцијалним окидачем за јачање краљевске власти, право античког Рима биће потиснуто. Али ни централна власт, оличена у личностима неких изузетно предузимљивих краљева, неће остати без одговора на ова ограничења своје моћи. Име Хенрија II Плантагенета спомиње се кроз историју чешће као име способног владара, него као мудрог законодавца, а ипак је за вријеме његове владавине правни систем доживио драстичну трансформацију и своје форме и своје суштине.² Поменути краљ први је увео праксу „путујућих” судова, који су у краљево име дијелили правду и формирали особен систем општег права под називом *common law*.³ Дотадашње енглеско право доживљава радикалне промјене око 1200. године, када све теме породичног права, као што су имовинска права жена, „право љубазности”, *free bench* (право на кориштење непокретности које остварује супруга након смрти свог мужа) и многе друге постају објекти

- 1 Антун Маленица, *О методу историјској правне науке*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2012, 12.
- 2 Frederic Pollock, Frederick William Maitland, *The History of English Law Before the Time of Edward I: Volume I*, Cambridge University Press, Cambridge 1895, 115.
- 3 Сима Аврамовић, Војислав Станимировић, *Упоредна правна традиција*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2007, 214.

ревизије посматрано из угла норманског типа феудализма и обичајног права.⁴ О томе да нормански дух није заобишао ни брачно и породично право свједочи и Хало (*Hahlo*) када каже да је *common law* свијет мушки свијет. Он даље наставља: „Није ту било бесмислица о једнаким правима, јединственим стандардима за полове или женском праву гласа.”⁵ Немогуће је говорити о положају удате жене у *common law* систему, а да се не спомене Блекстон (*Blackstone*) који истиче: „У праву су муж и жена једно лице; правна егзистенција жене је суспендована током трајања брака или је бар инкорпорисана у мужеву личност, испод чијег крила и заштите она може да поступа... зато се женино стање у браку и назива прикривањем.”⁶ Управо се ова Блекстонова изјава, изречена први пут у његовим *The Commentaries on the Laws of England* (1765), кодификацији енглеског и америчког права, сматра правним оквиром за настанак доктрине *feme covert*. Концепт прикривања или *feme covert* (дословно „прикривена жена”), чија се пословна способност у потпуности утапа у мужевљевој остао је још вијековима најважнија карактеристика енглеског средњовјековног брака, а његова суштина састојала се у јединству личности мужа и жене.⁷ Одсуство пословне способности значило је за жену потпуну немогућност закључивања правних послова или посједовања имовине. Без сагласности мужа, удата жена није могла да се школује или да ради, а чак и када би уз пристанак мужа радила, њена дужност била је да сва своја примања повјери мужу. С обзиром на то да није

4 Michael Sheehan, *Marriage, Family and Law in Medieval Europe*, University of Toronto Press, Toronto 1996, 20.

5 Војислав Станимировић, *Брак и брачна давања*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2006, 135.

6 „By marriage, the husband and wife are one person in law: that is, the very being or legal existence of the woman is suspended during the marriage, or at least is incorporated and consolidated into that of the husband: under whose wing, protection, and cover, she performs everything; and is therefore called in our law-french a feme-covert; is said to be covert-baron, or under the protection and influence of her husband, her baron, or lord; and her condition during her marriage is called her coverture.” наведено према Hazel D. Lord, „Husband and Wife: English Marriage Law from 1750: Bibliographic Essay”, *Southern California Review of Law and Women’s Studies* 11/2001, 1–90.

7 Упркос томе што је био жесток критичар бројних Блекстонових правних фикција, чак је и Џереми Бентам подржао теорију о јединству мужа и жене, односно доктрину „*feme covert*”. О томе он говори сједеће: „But why is the man to be the governor? Because he is stronger. In his hands power sustains itself. Place the authority in the hands of the wife, every moment will be marked by revolt on the part of the husband. This is not the only reason: it is also probable that the husband, by the course of his life, possesses more experience, greater aptitude for business, greater powers of application.”– наведено према William Coyle, „Common Law Metaphors of Coverture: Conceptions of Women and Children as Property in Legal and Literary Contexts”, *Texas Journal of Women and the Law* 1/1992, 315–336.

имала пословну способност, жена није могла да одговара за своје поступке на суду, тако да је ову одговорност за њу преузимао муж, којем је припадало и право кажњавања своје жене. Уз све наведено, није тешко закључити да је принцип *coverture* или „прикривања” био најчвршћи основ неравноправности супружника у енглеском средњовјековном браку, а уз то је и добар примјер тога како једна правна фикција може снажно и дуготрајно да остави утицај на права одређене групе физичких лица.⁸

Идеја о инфериорности жене у односу на мушкарца није откриће средњовјековне Енглеске. Још је један од највећих римских правника, Папинијан, тврдио да је правни положај жене у многим областима лошији него што је то положај мушкарца.⁹ Патријархална структура римске породице жену је ставила у ранг лица *alieni iuris*, који не живе по свом, већ по праву свог *pater familias*, што је у највећем броју случајева управо њен муж. Позивајући се на Папинијана, средњовјековни коментатор Ацо (*Azzo*)¹⁰ рећи ће да се мушкарци и жене разликују у многим аспектима и да се то огледа и у праву. Подређен положај жене у односу на мушкарца могао би се окарактерисати као типична црта средњег вијека уопште, а у овом раду настојаће се приказати неке најважније особености које је у том погледу показало енглеско средњовјековно друштво. Такав положај није се битније измјенио све до појаве новог система права – *equity law* (систем правичности). Кроз анализу појединих института овог система као и краћи осврт на јудикатуру новооснованих судова система правичности, ауторка ће покушати одговорити на питање у којем правцу и којој мјери се положај жене побољшао захваљујући управо овом систему.

2. УТИЦАЈ КАНОНСКОГ ПРАВА

Данас смо склони томе да вјерујемо да је термин *ius mulierum* (права жена) изум грађанског друштва и буржоаских револуција, периода историје у којем су традиционални окови полако почели да попуштају. Међутим, како пише Рид (*Reid*), вјероватније је да се термин *ius mulierum* већ крајем дванаестог и почетком тринаестог

8 *Ibid.*, 315.

9 „*In multis iuris nostri articulis deterior est condicio feminarum, quam masculorum.*” – наведено према Анте Ромац, *Римско право*, Народне новине, Загреб 1989, 89.

10 *Azo og Болоње* или *Azzo/Azolenus*, како се често означава у изворима, један је од најпознатијих средњовјековних правника. Био је припадник чувене болоњске и глосаторске школе, а највише је остао упамћен по збирци глоса под називом *Summa Codicis*, која је оставила значајан траг и у средњовјековној Енглеској.

вијека може идентификовати у дјелима водећег канонисте тог времена, кардинала Хортензија.¹¹ Поменути кардинал представник је школе канонског права која ће увести корјените промјене у дотадашњи свијет западне правне традиције, а нарочито у област брачног и породичног права у којима су црквени прописи имали снагу највећег ауторитета. Како истиче Мајкл Шихан (*Michael Sheehan*), канонско учење оставило је бројне посљедице на енглеско право и праксу.¹² Само једна у низу тих посљедица је увођење забране развода брака, који се ипак у изузетним случајевима, као што су прељуба или тешко нарушени односи између супружника, могао допустити у виду „раздвајања од хљеба и постеље” (*separatio a mensa et thoro*). Без те могућности, енглеским супружницима остајало је само да се обраће Парламенту, који би им издао акт о одобрењу развода на захтјев мужа. Међутим, раздвајање супружника овим путем представљало је дуготрајан и скуп процес.

Утицај канонског права евидентан је у још неколико битних аспеката. Прије свега, централно обиљежје форме брака постаје сагласност воља будућих супружника, чиме се одбацују стари англосаксонски обичаји који су предвиђали закључење брака споразумом између родитеља младожење и родитеља младе и плаћањем цијене младином оцу.¹³ Предност се даје слободно израженој вољи младенаца, чак и онда када закључе тзв. тајне бракове без присуства црквеног ауторитета (*clandestine marriages*). Упркос томе што су овакви бракови често наилазили на осуду конзервативне средине, они су и даље били правно ваљани.¹⁴ Супротно ономе што би можда било очекивано, за закључење ваљаног (и нераскидивог) брака по црквеном закону била је довољна размјена не више од неколико ријечи сагласности супружника, које чак нису нужно морале бити изговорене у цркви.¹⁵

11 Charles Reid, „So It Will Be Found That the Right of Women in Many Cases is of Diminished Condition: Rights and the Legal Equality of Men and Women in Twelfth and Thirteenth-century Canon Law”, *Loyola of Los Angeles Law Review* 2/2002, 471–512.

12 M. Sheehan, 20.

13 В. Станимировић, 133.

14 Рид наводи познати случај породице Пастон, једне од најутицајнијих енглеских породица у 15. вијеку, чија се кћерка Марџери, упркос противљењу породице, тајно удала за Ричарда Кејла. Ваљаност овог брака испитивана је у поступку пред норвичком бискупијом, која је закључила да такав брак не приличи жени њеног staleжа и да је казна за Марџери нека врста „социјалног остракизма за њу, и као члана породице и као припадника посебног staleжа, али је брак и даље правно ваљан.” – наведено према С. Reid, „*So It Will Be Found*”, 496.

15 Richard Helmholz, „Canonical Remedies in Medieval Marriage Law: The Contributions of Legal Practice”, *University of St. Thomas Law Journal* 1/2003, 647– 655.

Канонски прописи, на челу са чувеним *Concordia discordantium canonum* или *Decretum Gratianum*, како се обично назива, који датира из 1140. године, све више су наглашавали важност индивидуалног избора у питањима која су од значаја за духовни развој.¹⁶ Прво такво питање које се намеће је питање закључења брака, у којем он истиче да је једино пристанак будућих супружника, а не њихових породица релевантан.¹⁷ Грацијанов концепт брака у којем изнуђени пристанак младенаца не може уопште да се посматра као пристанак врло брзо су прихватили његови сљедбеници, а затим потврдиле и папе низом декрета који су услиједили у тринаестом вијеку. Један који нарочито треба апострофирати је декрет папе Александра III *Veniens ad nos* чије одредбе истичу да ће бракови закључени без обостраног пристанка младенаца бити посматрани као неваљани. Поред тога, овај декрет значајан је и због правног стандарда *steady man (constans vir)* којег уводи као параметар за оцјену притиска под којим су се младенци (или једно од њих) нашли прије закључења брака. Другим ријечима, ако је сила или пријетња била толико јака да би чак и просјечно храбар човјек био савладан страхом и ако је брак закључен под дејством такве силе или пријетње, такав брак морао би се сматрати неважећим. Даљи развој овог правног стандарда кретаће се у смјеру његовог проширивања, тако да се послјеје уважава став да није само пријетња по физички интегритет лица подобна да изазове страх, већ да се изнуђивање пристанка може постићи и одређеним психолошким методама, нпр. уцјенама.

Decretum Gratianum није само поставио основ за изучавање канонског права као науке, него представља и својеврсну револуцију у борби за афирмацију женских права из још неколико разлога. Овдје ћемо се осврнути на само два: у погледу испуњавања тзв. брачног дуга (*marital or conjugal debt*), Грацијан је не само признавао, него инсистирао на потпуној равноправности брачних супружника. Његов став да жена има право да тражи испуњење својих потреба сексуалне природе од мужа потпуно једнако као што он има право да

16 Грацијан је међу првима препознао значај слободе појединца у одлучивању да ли ће закључити брак и са ким, што је означио као *facultas contrahendi matrimonium*, тврдећи да брак који се заснива на изнуђеном пристанку, не може бити ваљан. На питање да ли је ваљан брак који жена закључи без свог пристанка, он одговара: „*By these authorities, it is evident that no woman should be married to anyone except by her free will.*” – наведено према Charles Reid, „The Canonistic Contribution to the Western Rights Tradition: An Historical Inquiry”, *Boston College Law Review* 1/1991, 37–92.

17 Conor McCarthy, *Marriage in Medieval England: Law, Literature, and Practice*, The Boydell Press, Suffolk 2004, 22.

исто тражи од ње представља можда најсмјелији подухват тог времена у правцу потврде доктрине једнакости полова.¹⁸ Сљедећи еклатантан примјер равноправности брачних супружника је кажњавање прељубе као најтеже повреде брачне дужности, у чему су такође супружници изједначени и кажњавају се истим казнама, независно од пола супружника који је прељубу извршио. Без потребе да се даље упуштамо у расправу која би превазишла оквире теме овог рада, довољно је застати на ова два примјера, која је Грацијан у свом Декрету истакао као „можда једино острво брачног живота у којем су превагнула једнака права брачних супружника, наспрам цјелокупне друштвене слике у којој су права жена озбиљно скрајнута”.¹⁹ Развој механизма који би омогућили остваривање концепта „ограничене једнакости” који је Грацијан намијенио женама, ипак је остао као задатак нараштајима његових сљедбеника.

За крај треба истаћи и важну позицију питања загробног живота и мјеста вјечног починка у животу просјечног средњовјековног човјека. Као и у животу на земљи, и у загробном животу супружници не би требало да се раздвајају, те су жене сахрањиване заједно са својим мужевима, без могућности да се постави питање њиховог евентуално другачијег избора. Међутим, надахнут Грацијановим идејама, папа Луције III (1181–1185) усвојио је декрет у којем је изнио став да би жене, једнако као и мушкарци, требало да буду слободне у избору мјеста свог покопа.²⁰ Упркос до тада устаљеном обичају према којем жена треба да слиједи мушкарца како у животу, тако и у смрти, жена је коначно могла да изабере мјесто гдје ће бити сахрањена и то није нужно морало да буде мјесто крај њеног покојног мужа. Већ овдје могу се назрети коријени идеје да је жена дужна да поштује ауторитет свог мужа, али да се тог ауторитета ослобађа мужевом смрћу што се изражава максимом *mulier solvitur a lege viri*. Захваљујући овом становишту које су заузели канонисти у тринаестом вијеку, данашњи *Codex Iuris Canonici* из 1983. године²¹ предвиђа да би свакоме требало да буде омогућено да изабере своје (његово или њено) мјесто покопа.

18 James Brundage, *Law, Sex and Christian Society in Medieval Europe*, University of Chicago Press, Chicago 2009, 242.

19 *Ibid.*, 257.

20 C. Reid, „So It Will Be Found”, 487.

21 „*Omnibus autem licet, nisi iure prohibeantur, eligere coemeterium sepulturae.*” (Свакоме је допуштено изабрати гробље за покоп, осим ако се то правом забрањује) *Zakonik kanonskoga prava s izvorima*, Glas Koncila, Zagreb 1996, 574.

3. ИМОВИНСКА ПРАВА ЖЕНА

Канонско учење ипак није у значајнијој мјери побољшало статус удатих жена племићког сталежа.²² Суштинска неједнакост и подређен положај нису се битније мијењали вијековима; то се нарочито огледа у области имовинских права жена, гдје Полок (*Pollock*) и Мејтленд (*Maitland*) истичу да је енглеско право одлучно заузело одбојан став према заједничкој имовини супружника (*no community in England*).²³ У складу са доктрином *feme covert*, жена не само да правно престаје постојати, она губи и своју дотадашњу имовину, па чак и ситне покретне ствари (*chattel property*).²⁴ Тако, *Lawes Resolution of Women's Rights*²⁵ из 1632. наглашава да све што је мушкарац имао прије брака остаје његово; све што му је дато по основу брака, такође је његово.²⁶ Доктрина *feme covert* схваћена је у тој мјери радикално да је жена уласком у брак губила и своје накит и одјећу. Чак и на овим предметима, титулар права својине (или, како би то било правилније у складу са англосаксонским схватањем својине – држања) постајао би муж.²⁷ Овдје ипак треба обратити пажњу на схватања Гленвила (*Glanville*) и Бректона (*Bracton*) који истичу да, иако је жена *in potestate viri* (у моћи свог мужа), не би у тој мјери било спорно омогућити јој да располаже оним што јој је дато и поклоњено за њену личну употребу или „украшавање”, као што је накит. Овакве тврдње свакако нису налазиле

22 Ипак се мора нагласити да је за успостављање имовинских права жене од пресудног значаја било поштовање вјерских формалности, као што је питање удочичког ужитка (*dower*) или права на *jointure*, чије је постојање зависило од тога да ли је жена на дан свог вјенчања на црквеним вратима јавно обдарена овим правима. – Н. Lord, 4.

23 F. Pollock, F. W. Maitland, 399.

24 Anastacia B. Crosswhite, „Women and Land: Aristocratic Ownership of Property in Early Modern England”, *New York University Law Review* 4/2002, 1119–1156.

25 Најчешће се преводи као „Резолуција о женским правима из 1632. године”.

26 *The Lawes Resolution of Women's Rights or The Lawes Provision for Woemen (1632)*, The Lawbook Exchange, New Jersey 2005, 130: „If before Marriage the Woman were possessed of Horses, Peate, Sheepe, Come, Wool, Money, Plate, and Jewels, all manner of moveable substance is presently by conjunction the husband's, to sell, keepe, or bequeath if he die: And though he bequeath them not, yet are they the Husband's Executor's and not the wife's which brought them to her Husband.”

27 Постојала је могућност да се ова добра сматрају тзв. параферналним добрима, покретним стварима које су биле дате у оквиру мираза, али које нису постајале својина мужа. У случају развода од хљеба и постеље, жена се са параферналном имовином могла одвојити од мужа. – наведено према В. Станимировић, 136.

свој ослонац у *common law*, али то није био разлог да супружници не практикују те обичаје.²⁸

Иако је Мертонским статутом 1235. године изричито забрањена примјена римског права у Енглеској, неке установе овог античког система ипак су пронашле своје мјесто у брачном праву. У првом реду се мисли на појаву мираза, за који се испрва користио латински термин *maritagium*, а потом и енглески *dowry* или чешће *marriage portion*. Под тим називима, овај институт може се срести у *The Domesday Book* (Књига страшног суда) као и у одређеним члановима *Magna Carta Libertatum* (Велика повеља слобода), али не на начин који би очевима стварао строго одређену дужност приликом удаје њихових кћери.

Мираз се у Енглеској састојао из непокретности које су очеви остављали кћерима са циљем уношења у брак или у новцу, који би супружници потом улагали у куповину некретнина. Због овакве природе мираза, може се претпоставити да је његово давање углавном било карактеристично за племићки сталез, једини сталез који је могао да приушти себи такав луксуз. Мираз се у највећем броју случајева третирао као једна врста пригодног поклона за будућег зета који је њиме могао да управља и убире плодове са њега, али не и да га отуђи без пристанка жене.²⁹

3.1. Положај удовица

Common law систем је слиједио дух свог времена, те је као и правни системи континенталног права, жену ставио у скоро обесправљен и инфериоран положај у односу на мушкарца. Брак је за жену „нека врста грађанске смрти; она не може закључивати уговоре са својим мужем јер су они једно лице, поклони између њих су немогући, сви споразуми закључени између њих су анулирани самим актом закључења брака; жена не може улазити ни у споразуме са трећим лицима, изразити своју вољу. Нема потребе да јој муж даје сагласност, јер она као лице и не постоји.”³⁰ Мужева смрт за жену представља

28 Cordelia Beattie, „Married Women’s Wills: Probate, Property, and Piety in Later Medieval England”, *Law and History Review* 1/2019, 29–60.

29 „Finally, Glanvill informs us that „when a man has received lands with his wife in marriage” they shall revert to the donor after the death of the wife unless the issue has been born alive; it is not necessary that it should have survived. This rule bears an obvious resemblance to the more general rule of „courtesy,” but for our purpose its importance lies in the fact that until the birth of issue the husband’s estate is very slender.” – Theodore Thomas Frank Plucknett, *Concise History of the Common Law*, The Lawyers co-operative publishing company, Rochester 1929, 490.

30 J. Brissaud, 1968, наведено према В. Станимировић, 439, endnote 1483.

својеврсно ослобођење, јер сада, без мужа и изван одговорности оца, она може да дјелује самостално и њена личност више није „консумирана” личношћу мужа. О томе у шаљивом тону говори и поменуто дјело *The Lawes Resolution of Womens Rights* или *The Lawes Provision for Woemen* (1632) када већ у предговору поручује удовицама да немају за чим да жале, јер су коначно слободне.

О положају удовица говори и својеврсни „први устав” у свјетској историји, како се обично назива *Magna Carta Libertatum*. У члану 7. овог акта прописано је да удовица у тренутку смрти мужа може одмах узети свој мираз и насљедство, да није дужна ништа да плати за свој удовички дио, мираз или насљедство онога што су она и муж стекли током трајања брачне заједнице, као и својеврсну заштиту удовице која има право да остане у кући свог супруга четрдесет дана од његове смрти, у којем року ће јој бити предан њен удовички дио.³¹ Ниједна удовица неће бити присиљена на удају, али уколико би жена ипак жељела да ступи у други брак, *Magna Carta* даље прописује и ограничење ове слободе условљено претходно прибављеним одобрењем краља или сизерена, у зависности од тога чија је земља коју она држи.³²

Од најранијег времена, енглеско је право осигуравало жени одређена права на мужевој имовини у случају његове смрти, а та су права вијековима позната под називом *dower*.³³ *Dower* или удовички дио је специфично обиљежје брака у средњовјековној Енглеској и уједно и једина врста заштите на коју је жена могла рачунати у случају престанка брака услед мужеве смрти. Иако је ријеч француског поријекла, коријене овог института можемо пратити од доласка Нормана на острво. *The Domesday Book* у својим одредбама о попису посједа помиње и оне посједе који се налазе у рукама жена управо по основу удовичког ужитка, али ту такође сазнајемо да се није радило

31 *Magna Carta* (1215), https://liberalarts.utexas.edu/coretexts/_files/resources/texts/c/1215%20Magna%20Carta.pdf, приступљено дана 2.8.2020. године: „A widow, after the death of her husband, is immediately and without any difficulty to have her marriage portion and her inheritance, nor is she to pay anything for her dower or her marriage portion or for her inheritance which her husband and she held on the day of her husband's death, and she shall remain in the chief dwelling place of her husband for forty days after her husband's death, within which time dower will be assigned her if it has not already been assigned.”

32 „No widow shall be compelled to marry so long as she prefers to live without a husband, provided she gives security that she will not marry without our consent, if she holds from us, or without the consent of her lord from whom she holds, if she holds from another.” *Ibid*.

33 George Haskins, „The Development of Common Law Dower”, *Harvard Law Review* 1/1948, 42–55.

о апсолутном и неутуђивом праву, јер је додијељена имовина након смрти удовице морала припасти оставиоцевим синовима. *Dower* је испрва зависио од слободне воље мужа, али касније све више постаје предмет интересовања законодавства, које прописује да удовици мора остати једна трећина брачне имовине. Та се брачна имовина може састојати у ситнијим покретним стварима или новцу, али се ипак најчешће ради о непокретностима (*dos nominata*) које муж именује на црквеним вратима приликом закључења брака.³⁴ Временска одредница је у овом контексту изузетно важна, јер су поклони између супружника у току трајања самог брака били забрањени. Подаци показују да муж није био везан прописима о висини *dower* – а, тако да је по својој вољи могао својој жени оставити и мање, али и више од онога што је закон налагао, руководећи се најчешће локалним обичајним правом.

Dower је тако постао једина мјера економске и социјалне заштите удовица, али је од значаја био и млађој дјечи која због права примогенитуре нису полагала наследно право на очеву земљу. Заштићен од потраживања повјерилаца, *dower* је удовицама обезбјеђивао и одређен социјални статус у друштву у којем је тај статус у највећој мјери зависио од држања земље. Уколико је муж током закључења брака испоштовао процедуру и именовао тачно одређене непокретности на којима ће се након његове смрти установити удовичко право, а онда током трајања брака отуђио те непокретности без њеног пристанка, удовица је имала право да путем евикције захтјева повраћај непокретности од вазала свог мужа по основу *dower*-а. У супротном случају, ако *dower* није био одређен, удовица није губила право на њега, али је право на своју трећину брачне имовине могла потраживати од вазала свог мужа само уколико се претходно није успјела намирити из имовине наследника. Право да тражи непокретности по основу *dower*-а удовица није имала уколико је дошло до престанка брака судском одлуком или развода брака њеном кривицом, као ни онда када је њен муж починио неко од тешких кривичних дјела (*felony* или *treason*).

34 Пишући о врстама удовичког ужитка, Littleton наводи да познаје пет врста истог: *ex assensu patris dower* који се састојао у непокретностима које је будући младожења наслиједио од оца и за које је отац дао пристанак да буду унесене у брак, *ad ostium ecclesiae dower* гдје би младожења на црквеним вратима тачно означио на којим ће се непокретностима засновати *dower*, *dower by common law* који се састојао од трећине брачне имовине, *dower by custom law*, чија је висина зависила од локалних обичаја тако да је могла обухватати и цјелокупну имовину супружника и *dower de la plus beale* у случају када је муж дио земље држао по основу војничке службе, а дио по основу другог слободног држања, тзв. сокица. – наведено у *Ibid.*, 55.

Тринаести и четрнаести вијек у Енглеску доносе и побољшање животног стандарда, а такве социјалне и економске промјене неће заобићи ни *dower*. Око 1451. године први пут се у пресудама меноријалних и *common law* судова спомиње ријеч *jointure* иако је у пракси овај институт много раније почео да потискује *dower*. Радило се о заједничком држању мужа и жене, најчешће поклону учињеном од стране родитеља, гдје је онај брачни супружник који надживи другог имао право да ужива приходе са земље коју су држали током живота. Новцем који би жена унијела у брак супружници су куповали земљу која би им доносила годишње приходе од ренте, а такви би приходи онда били средство издржавања оног супружника који остане удовац или удовица.³⁵ Такав систем заједничке имовине био је далеко флексибилнији и много је боље одговарао имовинскоправним односима новог времена које је долазило, јер је по смрти једног од супружника заједничко имање одмах прелазило на другог, без потребе да се одређује једна трећина по праву *dower*-а. Као институт који је убрајан у право траста, *jointure* је успјешно измакао строгој контроли *common law* система, па су удовице правну заштиту свог права могле остваривати путем *equity courts*, који су имали далеко више слуха за новонастале друштвене прилике.

На крају дискусије о правима преживјелог супружника након смрти другог, не треба занемарити ни институт *courtesy of England* (право љубазности). Овај институт је, за разлику од свега до сада реченог, био вид заштите удовца који је могао доживотно да ужива мираз своје жене, посебно ако је у браку било дјеце (*tenant by the courtesy*). Таква имовина би након његове смрти припала синовима, ако их је било; ако није, у том случају би се имовина додјеливала жениној породици. У случају да је муж тај који је умро први, ова би се имовина враћала жени.³⁶

4. СИСТЕМ ПРАВИЧНОСТИ

Термином *equity law* или „систем правичности” најчешће означавамо један од три основна извора права у Енглеској, који свој процват доживљава од петнаестог вијека, понајвише захваљујући дјеловању Канцеларовог суда (*Court of Chancery*). Овај суд спорове не ријешава према постојећим *common law* рјешењима, него према сопственом осјећању правде и правичности.³⁷ Тако је створен

35 Amy Louise Erickson, *Women and Property in Early Modern England*, Routledge, London 1995, 121.

36 A. Crosswhite, 1125.

37 С. Аврамовић, В. Станимировић, 227.

систем комплементаран *common law* систему, који је својом флексибилношћу исправљао и допуњавао *common law*, а нарочито на оним мјестима гдје је обичајно право било посебно круто и строго. Како истиче Бишоп (*Bishop*), нигдје антагонизми између *common law* и *equity law* нису били толико опипљиви као у подручју имовинских односа супружника.³⁸ Правила система правичности била су дијаметрално супротна правилима *common law*, стајући у одбрану слабих и незаштићених,³⁹ пружајући женама заштиту тамо гдје то *common law*, због принципа прикривања, није могао. Имајући то све у виду, оправдано је када Блекстон у трећој књизи својих Коментара потврђује тезу: „*equity follows the law*”.

Equity law женама је омогућио преузимање дугова, располагање имовином по сопственој вољи и закључивање правних послова. *Common law* жени не дозвољава да се појави у улози тужиоца на суду, док јој *equity law* то омогућава и то у оној ситуацији када се њен муж јавља као тужена страна. Посебно треба истаћи да је Канцеларов суд са много мање подозривости гледао на имовинске брачне споразуме између супружника, за разлику од *common law* судова који су такве уговоре оглашавали ништавим. Канцеларов суд третирао је чак и усмени споразум мужа и жене као сасвим легитиман основ за креирање засебне имовине жене, услијед чега је почео да расте број супружника који су се обраћали овом суду као форуму за изражавање свог протеста у односу на *common law* судове.⁴⁰ Предбрачни споразуми, посебно у случају када су будући супружници потицали из имућних породица, постали су омиљено средство путем којег се могла издвојити и осигурати засебна имовина жене.

У том контексту посебно важну улогу има установа траста (*trust*), за коју се са правом истиче да је једно од највећих енглеских правних открића које нема истинског парњака у континенталним правним системима.⁴¹ Као такво, оно подразумјева преношење

38 Joel Bishop, *Commentaries on the Law of Married Women under the Statutes of the Several States and at Common Law and in Equity*, Little, Brown and Co, Boston 1873, 8.

39 L. Holcombe, 37–47.

40 W. Coyle, 318.

41 Алан Вотсон, *Правни њрансиланџи – љрисџуџ уџоредном љраву*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2010, 94; такође и Ђурица Крстић, „Институт траста (*trust*) у англо – америчком праву”, *Анали љравноџ факулџеџиџа у Беоџраду*, 1–3/1998, 103–109: „Постоје, међутим, институти који ће заувек или свакако доста дуго остати специфичност једног од два велика светска система. Један од тих института је и институт траста који је карактеристичан за англо-америчко право и који нема свој еквивалент у праву земаља континенталне Европе.” О бројним специфичностима траста које, према неким становиштима, његову примјену чине немогућом у европскоконтиненталном праву видјети

својине са намјером да се пренијета имовина користи у интересу неког трећег и обухвата бар три лица у специфичном односу: (1) *settlor* – преносиоца или утемељивача траста, (2) друго лице (*trustee*), на које се преноси својина, али тако да економске користи те својине не користи он, него неко треће лице, које се означава као (3) бенефицијар (*beneficiary*) или још *cestui que trust*.⁴² Иако је данас претежно заступљен у области привредног права, превасходна намјена траста била је заштита оних категорија лица којима је тадашње обичајно право ускраћивало правну заштиту. Таквих је категорија било много, али нас у контексту овог рада интересују само удате жене које су се налазиле у положају бенефицијара.

У већ поменутих предбрачним споразумима, странке би одредиле повјереника или трастија (*trustee*), који би управљао имовином за коју се *settlor* – онај који успоставља траст, јасно изјаснио да је намијењена жени како би је она могла самостално и одвојено употребљавати (*separate and sole use*).⁴³ Било је изузетно важно нагласити да се ради о имовини и средствима на коју ни супруг ни било које треће лице нису полагали права. Приручници тог времена пружају нам увид у то како су изгледале формулације које су користили родитељи будућих невјеста и већ удатих жена у својим тестаментима, настојећи да нарочито подвуку степен до којег су таква имовина и средства неприступачни супругу или било коме другом, посебно истичући уобичајену фразу *separate and sole use*.⁴⁴ У улози онога који преноси својину налазио би се отац жене, њена породица или муж. Они би формирали тзв. *separate estate trusts* у корист жене, која је ово своје право могла остварити путем *equity* судова. Чак је и сама

такође и Андрија Гамс, „Траст у англоамеричком систему”, *Анали Правној факултету у Београду*, 3/57, 1957, 299–312.

42 Срђан Шаркић, *Општи историја државе и права*, Издавачка кућа „Драганић”, Београд 1999, 187.

43 „A woman’s family or friends or the woman herself could designate certain property, whether real or personal, as being her „separate property” or „separate estate” free from her husband’s common law rights of possession or control. The trustee of property under a marriage settlement was obligated to carry out the terms of the settlement or, in the absence of specific terms, to deal with the property according to the instructions of the married woman.” – L. Holcombe, 37–47.

44 „I do further will and appoint that my Daughter D. shall have one Annuity or yearly Rent of 20. of lawful Money of England, to be paid unto her own proper Hands, and not unto the Hands of her Husband, or to the Hands of any other Husband, with whom she may hereafter marry, nor to the Hands of any other Person or Persons that may claim the same by virtue of any Assignment or otherwise, but only to her own Hands for her sole and separate Use.” – наведено према Allison Anna Tait, „The Beginning of the End of Coverture: Reappraisal of the Married Woman’s Separate Estate”, *Yale Journal of Law and Feminism* 2/2014, 165–216.

жена могла успоставити траст у своју корист, али уз ограничење да је то морала учинити прије брака, с обзиром на то да због принципа *coverture* такав правни посао не би могла подузети од тренутка када она и муж закључе брак.⁴⁵ Канцеларов суд отишао је још даље, интервенишући онда када би међу супружницима дошло до брачне неслоге, допуштајући жени да напусти заједницу живота и сам формирајући траст у њену корист из предбрачне имовине којом је раније располагала. Овакав начин преноса имовине имао је своје оправдање у систему *equity*, јер жена по *common law* праву суштински није била власник одвојене имовине, то је умјесто ње био трасти – њен муж, док је она своје право остваривала захваљујући принципима *equity law*. С обзиром на карактер ове установе и чињеницу да се она претежно ослања на узајамно повјерење између странака (*trust* – повјерење), двојство власничких овлашћења углавном није представљало разлог за конфликт конкурентских својинских права.⁴⁶ Али ако би до тога заиста и дошло, у пракси *equity* судова развили су се механизми који су омогућили да се потпуно заобиђу ефекти *coverture*, односно да се у оним случајевима када би трасти користио имовину из траста супротно одредбама закљученог уговора, пред судом утврди злоупотреба траста (тзв. *breach of the trust*) и остваре права жене гарантована трастом.

Овакав развој једног института допринио је у значајној мјери економском оснаживању жена, које су постале далеко слободније и мање зависне од великодушности својих мужева. Нарочит допринос Канцеларовог суда огледао се у оним браковима гдје су односи били у толикој мјери поремећени да је суд био вољан да омогући одвајање супружника тако што би омогућио жени креирање засебне имовине, довољне за њен самосталан живот.⁴⁷ Тако су и злостављане и занемариване жене добиле прилику да изађу из опасних и нарушених брачних односа, а да при том нису принуђене да моле за државну помоћ или живе у социјалним установама. Овдје ипак треба подвући

45 *Ibid.*, 167.

46 Двојство власничких овлашћења и иначе је карактеристика енглеског права. Трасти је тај који је имао својину на основу *common law* (*common law* или *legal ownership*), те га бенефицијар није могао тужити уколико не испуњава обавезе из траста, али је кроз *equity law* уведена могућност да бенефицијар присили трастија да му уступи корист стечену из имовине, тако да се бенефицијар могао сматрати власником исте ствари, али по систему правичности (*equitable ownership*). – С. Аврамовић, В. Станимировић, 230.

47 „Where the cause of the separation is the fault of the husband, and that it is by reason of his misconduct that she is unable or refuses to live with him, a wife's „equity” or right to a settlement was clear.” *Barrow v. Barrow*, (1854) 52 Eng. Rep. 208 (Ch.) 210–11: наведено према А. Тait, „The Beginning of the End...”, 211, endnote 282.

да Суд није увијек показивао такву спремност да подржи супружнике у раздвајању, већ је случајеве процјењивао казуистички, цијенећи прије свега у којој мјери су односи били нарушени и какве су шансе да дође до евентуалног помирења и поновног спајања, вјероватно желећи да се не обрушава на старе и конзервативне норме без пријекне потребе. У предмету *Head v. Head*, муж и жена су се раздвојили због њене наводне менталне болести, при чему су се договорили да она оде да живи код своје породице, а да јој он квартално уплаћује по 100 фунти на име издржавања. Када је муж занемарио своју обавезу, жена се обратила Суду за исплату свих доспјелих обавеза које су јој припадале, што је износило 600 фунти, али и са захтјевом да се њихов договор озваничи и да се мужева обавеза за убудуће утврди судским путем. Суд није био вољан да призна жени право на ових 600 фунти, уз констатацију да је њихово раздвајање било само привремено и да је и даље постојала могућност да се помире. Спремност Суда да допринесе раздвајању супружника ипак је имала своје границе, за шта коријене сигурно треба тражити у моралним и друштвеним схватањима тог времена која су принцип *coverture* подразумевала као природни поредак брачних односа.⁴⁸

Према неким становиштима, мотив *equity* правосуђа да помогне остваривању економских права жена крије се у традиционалним породичним обрасцима чији је циљ било очување богатства унутар женине примарне породице. Јер, иако је право на приходе из имовине у трасту током живота остваривала жена, након њене смрти, ти би се приходи најчешће враћали њеној породици, док би муж био ускраћен за та права или би добијао само неку врсту плодоуживања. Тадашња судска пракса начелно је стајала на становишту да су жене слободне да располажу својом засебном имовином, без пристанка мужа и то нарочито у контексту послова *mortis causa*, али је ипак била значајно резервисана када се радило о тзв. *real property*.⁴⁹ Илустративан је примјер који наводи Тејт (*Tait*), а који се тиче предмета *Peacock v. Monk* гдје је жена располагала са *real property* коју је прибавила у току трајања брака захваљујући приходима са своје засебне имовине.

48 Allison Anna Tait, „The Return of Coverture”, *Michigan Law Review First Impressions* 2015, 99–110.

49 „Израз *real property* не значи у суштини својину на непокретностима, већ ону која је заштићена реалном тужбом *real action*, за разлику од *personal property* која је заштићена са *personal action*. Разлика између ове две врсте тужби је у томе што се код персоналне тужбе досуђује износ у новцу, углавном нека накнада, али када је спор о својини на земљи, онда се одлучује чија је ствар и коме ће припасти.” Обрад Станојевић, *Основи њрецедеиной љрава*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд 1980, 17.

Суд је стао на становишту да би таквим располагањем интереси законског насљедника били угрожени, чиме је потврдио тезу о томе колико се значаја давало томе да непокретна имовина ни под каквим условима не би требало да „напусти” круг породице. Природно, развојем друштвено-економских односа и генералном промјеном у приступу појму *coverture*, временом су нестала ограничења права удатих жена да располажу својом засебном имовином, без обзира на то да ли се ради о *real* или *personal property*.

Жене су такође постале и активни учесници у судском поступку, што раније није био случај. Канцеларов суд веома је опрезно улазио у ову материју, пазећи при том да не дира у црквену јурисдикцију, која се највећим дијелом бавила питањима моралне природе, извршавања брачних дужности или подјеле кућних послова. Из тог разлога, овај је суд сузио своје дјеловање углавном на питање имовинских права жена, са нагласком на траст, с обзиром на то да *common law* судови нису признавали овај институт. Траст је сврстан у категорију уговора или контракта, што се сматрало самом сржи *equity* права. Уколико би муж заложил засебну имовину жене или из те имовине користио средства за личне трошкове, жена се могла појавити у улози повјериоца у односу на свог мужа и наплатити своја потраживања. Постоје бројни примјери у којима је Канцеларов суд заштитио засебну имовину жене од тужбених захтјева мужевих повјерилаца, који су своја потраживања настојали остварити управо из те имовине. Постоје исто тако и примјери у којима је жена сама успјела спријечити мужа у евентуалном залагању или располагању њеном имовином, што свједочи о томе да је *equity* правосуђе своје одлуке базирало претежно на економским критеријумима, а не на принципу прикривања који је женама онемогућавао да се појаве у судском поступку.⁵⁰

Захваљујући дјеловању Канцеларовог суда, поменутом принципу све се више називао крај. Реформе које је извршило *equity* судство само су најавиле појаву једног новог приступа правима жена и створиле погодно тло за статутарне промјене које су услједиле. Парламент Уједињеног Краљевства тако је 1870. године усвојио познати *Married Women's Property Act*,⁵¹ којим је означен крај *coverture*. У правничким круговима тог времена, овај акт окарактерисан је као огроман успјех женске борбе за права, којим су различите врсте

50 „*Women, in this sense, were litigants like any others, and the [courts of equity that] heard their causes concentrated on the guilt or innocence of the parties before them, rather than on whether they were male or female.*” наведено према А. Tait, „*The Beginning of the End...*”, 211.

51 Закон о имовини удатих жена.

држања имовине претворене у неотуђиву и апсолутну својину.⁵² Иако је и данас актуелна дебата о томе колико су жене заиста профитирале од једног оваквог прописа, он је ипак остао досљедан сљедећим ставовима:⁵³ жена је слободна да стиче, држи и располаже по својој вољи било реалном било персоналном имовином као својом засебном имовином, као да је *feme sole*⁵⁴ и као да никад није дошло до прикривања, без посредовања трастија. Све што би жена зарадила или стекла по неком основу, као и приходи из неке њене самосталне дјелатности, нпр. бављења науком или књижевношћу, није било доступно њеном мужу. Такође је могла самостално убирати закупнину од имовине која јој је завјештана, бити власник акција и рачуна у банкама, преузимати одговорност за своје обавезе и дугове, па чак бити и повјерилац своје супругу уколико је позајмљени новац потицао из њене засебне имовине. Може бити да је до оваквог заокрета у регулативи положаја жена дошло и због прекоатлантског утицаја, јер је држава Њу Јорк још 1848. године усвојила свој *Married Women's Property Act* који је послужио као модел и за остале државе Сједињених Америчких Држава и који такође у свом првом члану прописује да било која реална или персонална имовина жене, коју је посједовала прије брака, као и приходи са те имовине, не могу бити предмет мужевог располагања, већ их само жена може самостално и одвојено употребљавати, као што је то било док није била удата.⁵⁵ Овај пропис

52 Mary Beth Combs, „A Measure of Legal Independence: The 1870 Married Women's Property Act and the Portfolio Allocations of British Wives”, *The Journal of Economic History* 4/2005, 1028–1057.

53 „*The wages and earnings of any married woman acquired or gained by her after the passing of this Act in any employment, occupation, or trade in which she is engaged or which she carries on separately from her husband, and also any money or property so acquired by her through the exercise of any literary, artistic, or scientific skill, and all investments of such wages, earnings, money, or property, shall be deemed and taken to be property held and settled to her separate use, independent of any husband to whom she may be married, and her receipts alone shall be a good discharge for such wages, earnings, money, and property.*” – Lee Holcombe, *Married Women's Property Act (1870) y Wives & Property: Reform of the Married Women's Property Law in Nineteenth-Century England*, University of Toronto Press, Toronto 1983, 243–246.

54 Овај термин се користи као супротан израз термину *feme covert* и користи се да се означи статус жене код које није дошло до прикривања, односно која је остала правно и пословно способна.

55 „*The real and personal property of any female who may hereafter marry, and which she shall own at the time of marriage, and the rents issues and profits thereof shall not be subject to the disposal of her husband, nor be liable for his debts, and shall continue her sole and separate property, as if she were a single female.*” – Married Women's Property Act of 1848, <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/married-womens-property-act-1848>, приступљено дана: 3.8.2020. године.

одређује да ће и све оно што жена добије у току трајања брака, на основу поклона или завјештања од особе која није њен супруг такође бити предмет њене засебне имовине, којом муж не може располагати нити наплаћивати своја потраживања из те имовине. Како су жене стицале све више политичких и економских права, тако је и друштво почело да увиђа сву непотребност постојања принципа *coverture*.⁵⁶ Може се закључити да је пред крај деветнаестог вијека генерално дошло до радикално другачијег поимања имовинских права жена, како у Енглеској, тако и у Сједињеним Америчким Државама, а да је подлогу за такав слободнији концепт створила првенствено примјена установе засебне имовине жене, како у судској пракси, тако све више и у законодавству.

5. ЗАКЉУЧАК

Неравноправност супружника и подређен положај жене у браку свакако су међу најмаркантнијим карактеристикама брака у државама средњег вијека. У том смислу, ни Енглеска није изузетак. Такав дискриминаторски концепт, под називом *coverture* или прикривање нашао је своју потврду у дјелима енглеских правника, на челу са Блекстоном, који су срчано бранили тезу да закључењем брака муж и жена постају једно лице, а то једно је муж. И у личном и у имовинском смислу, жена престаје бити субјект права; од *feme sole* она постаје *feme covert*; само сјена мужа, јер је природно да га она слиједи увијек, па чак и у загробном животу. Принцип *coverture* добар је примјер тога како право може оснажити и дати замајак једној друштвеној конструкцији и колико далекосежне посљедице таква конструкција може да остави. Били су потребни вијекови да се друштво избори са овако конзервативним схватањима и тек ће систем правичности (*equity*) кроз један дуг, постепен и тежак процес стати у крај овом принципу и најавити промјене. Када је Парламент 1870. године усвојио *Married Womens' Property Act*, био је то само финални ударац за принцип прикривања, нешто што се дуго очекивало и на шта је Енглеску спремала јудикатура *equity* система.

У међувремену, док је *equity* лав тек настајао и попримао обресе извора права, било је потребно изборити се са ограничавајућим одредбама *common law* система. Изненађујуће је да је такву улогу на себе преузела римокатоличка црква, јер се она традиционално посматрала као важан фактор који је много више допринио инфериорном положају жене у браку него што је био спреман да препозна једнакост

56 A. Tait, „The Return of Coverture”, 101.

полова. Тачно је да улогу цркве и утицај канонског права не треба преувеличавати, јер су у већини случајева строго слиједили идеју о хијерархијском поретку на чијем челу се налази муж. Ипак, не треба занемарити ни то да управо кардинали римокатоличке цркве први говоре о правима жена, са посебним нагласком на то да ниједна жена не би требало да закључи брак мимо своје воље. Канонско право, за разлику од *common law*, није жени у потпуности одузело правну способност. Не треба заборавити ни то да је управо римокатоличка црква, у ограниченом броју случајева, дозвољавала и врсту развода познату као *a mensa et thoro* (растава од хљеба и постеље), док је са друге стране *common law* изричито стајало на становишту да је једино путем акта Парламента могуће добити одобрење развода.

Због вишевијековно лошег положаја удате жене у Енглеској, историја није била олако спремна да препозна установе *equity* система као значајне чиниоце на путу постизања равноправности и афирмације женских права. Тачно је да је примјена института засебне имовине, успостављеног у форми аутентичног енглеског института – траста, зависила од случаја до случаја и да су се у позадини оваквог института често крили мотиви породице жене да се кроз њену засебну имовину, заштићену од мужевог располагања, сачува и одржи породично богатство. Посматрано у том свјетлу, постаје јасно и зашто се *equity* тако дуго суздржавао од тога да призна правну ваљаност жениних располагања са имовином која се сврставала у *real property*, чак и онда када је *real property* прибављена од средстава из засебне имовине. Међутим, временом ће се ствари промијенити, ограничења ће полако попуштати, а жене ће стицати све више права. Већ сама чињеница да је засебна имовина намијењена за *separate and sole use* од стране жене и да је неприступачна мужу, жени је улијевала значајну економску сигурност. Из тога произилази да је жена могла располагати средствима из ове имовине по својој вољи и контролисати приходе са такве имовине, у зависности од тога шта су предвиђале формулације у трасту. У случајевима тешко поремећених брачних односа, постојање ове имовине омогућавало је жени одвојен, а пристојан живот, и излаз из насилних и неуспјешних бракова. Институт засебне имовине пружио је жени могућност и да потражује средства од свог мужа, уколико би се десило да је он за своје потребе користио њену имовину. Суд је био вољан да препозна жене као парничаре и да им пружи заштиту тамо гдје им ју је *common law* ускраћивао, те је ускоро својом праксом поставио темељ и за измјене у законодавству.

Све ово говори у прилог томе да је одвајањем засебне имовине у корист удате жене дошло до ударца у саму суштину *coverture*, чиме је и уздрман до тада строго одређен положај родних улога у

друштву. Како је економска независност најчешће предуслов за било какву другу самосталност, тако су и прве промјене наступиле управо у подручју имовинских права жена, што се врло брзо пресликало и на њихова грађанска и политичка права. Изречена прије неколико вијекова, Блекстонова теза са почетка овог рада о јединству мужа и жене данас би могла да се посматра у другачијем свјетлу; муж и жена заиста јесу једно, али једно у духовном смислу; они и треба да представљају јединство, али то јединство не може бити оличено у надмоћности и суверености мужа, већ само у међусобном надопуњавању, поштовању и једнакости.

БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗВОРИ:

Magna Carta (1215), https://liberalarts.utexas.edu/coretexts/_files/resources/texts/c/1215%20Magna%20Carta.pdf, приступљено дана 2.8.2020. године

Married Women's Property Act of 1848, <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/married-womens-property-act-1848>, приступљено дана: 3.8.2020. године.

The Lawes Resolution of Women's Rights or The Lawes Provision for Woemen (1632), The Lawbook Exchange, New Jersey 2005.

Zakonik kanonskoga prava s izvorima, Glas Koncila, Zagreb 1996.

ЛИТЕРАТУРА:

Сима Аврамовић, Војислав Станимировић, *Упоредна њравна њрадиција*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2007.

Joel Bishop, *Commentaries on the Law of Married Women under the Statutes of the Several States and at Common Law and in Equity*, Little, Brown and Co, Boston 1873.

Cordelia Beattie, *Married Women's Wills: Probate, Property, and Piety in Later Medieval England*, *Law and History Review* 1/2019, 29–60.

James Brundage, *Law, Sex and Christian Society in Medieval Europe*, University of Chicago Press, Chicago 2009.

Alan Watson, *The Evolution of Western Private Law*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2001.

Алан Вотсон, *Правни ѡрансијанѡи – ѡрисѡуѡ ѡпоредном ѡраву*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2010.

Андрѡја Гамс, „Траст у англоамеричком систему”, *Анали Правноѡ факултѡеѡа у Београду* бр. 3/57, 1957, 299–312.

- Amy Louise Erickson, *Women and Property in Early Modern England*, Routledge, London 1995.
- Ђурица Крстић, „Институт траста (*trust*) у англо-америчком праву”, *Анали љравној факултетејта у Београду* 1–3/1998, 103–109.
- Janet Loengard, „Legal History and the Medieval Englishwoman: Fragmented View”, *Law and History Review* 1/1986, 161–187.
- Hazel D. Lord, „Husband and Wife: English Marriage Law from 1750: Bibliographic Essay”, *Southern California Review of Law and Women’s Studies* 1/2001, 1–90.
- Антун Маленица, *О метоу и историјскојравне науке*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2012.
- Conor McCarthy, *Marriage in Medieval England: Law, Literature, and Practice*, The Boydell Press, Suffolk 2002.
- C. C. McCauliff, „The Medieval English Marriage Portion from Cases of Mort D’ancestor and Formedon”, *Villanova Law Review* 4/1993, 933–1002.
- Charles J. Jr. Reid, „The Canonistic Contribution to the Western Rights Tradition: An Historical Inquiry”, *Boston College Law Review* 1/1991, 37–92.
- Charles J. Jr. Reid, „So It Will Be Found That the Right of Women in Many Cases is of Diminished Condition: Rights and the Legal Equality of Men and Women in Twelfth and Thirteenth-century Canon Law”, *Loyola of Los Angeles Law Review* 1/2002, 471–512.
- Theodore Plucknett, *Concise History of the Common Law*, The Lawyers co-operative publishing company, Rochester 1929.
- Frederic Pollock, Frederick William Maitland, *The History of English Law Before the Time of Edward I: Volume I and II*, Cambridge University Press, Cambridge 1895.
- Анте Ромац, *Римско љраво*, Народне новине, Загреб 1989.
- Michael Sheehan, *Marriage, Family and Law in Medieval Europe*, University of Toronto Press, Toronto 1997.
- Војислав Станимировић, *Брак и брачна давања*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2006.
- Обрад Станојевић, *Основи љрецененјној љрава*, Центар за публикације Правног факултета у Београду, Београд 1980.
- Susan Staves, „Chattel Property Rules and the Construction of Englishness, 1660–1800”, *Law and History Review* 1/1994, 123–153.
- Allison Anna Tait, „The Beginning of the End of Coverture: Reappraisal of the Married Woman’s Separate Estate”, *Yale Journal of Law and Feminism* 2/2014, 165–216.
- Allison Anna Tait, „The Return of Coverture”, *Michigan Law Review First Impressions* 2015, 99–110.

- H. H. Hahlo, „The History of the Roman-Dutch law of Marriage”, *Tydskrif vir Hedendaagse Romeins-Hollandse Reg (Journal for Contemporary Roman-Dutch Law)* 2/1943. 68–93.
- George L. Haskins, „The Development of Common Law Dower”, *Harvard Law Review* 1/1948, 42–55.
- Richard Helmholz, „Canonical Remedies in Medieval Marriage Law: The Contributions of Legal Practice”, *University of St. Thomas Law Journal* 1/2003, 647–655.
- Lee Holcombe, *Wives & Property: Reform of the Married Women's Property Law in Nineteenth-Century England*, University of Toronto Press, Toronto 1983.
- Mary Beth Combs, „A Measure of Legal Independence: The 1870 Married Women's Property Act and the Portfolio Allocations of British Wives”, *The Journal of Economic History* 4/2005, 1028–1057.
- William Coyle, „Common Law Metaphors of Coverture: Conceptions of Women and Children as Property in Legal and Literary Contexts”, *Texas Journal of Women and the Law* 1/1992, 315–336.
- Anastasia B. Crosswhite, „Women and Land: Aristocratic Ownership of Property in Early Modern England”, *New York University Law Review* 4/2002, 1119–1156.
- Срђан Шаркић, *Ойшійа истіорија државе и йрава*, Издавачка кућа „Драганић”, Београд 1999.

Milica RISTIĆ*

SOME ASPECTS OF THE LEGAL POSITION
OF MARRIED WOMEN IN CIVIL LAW
IN MEDIEVAL ENGLAND

Summary

The arrival of the Norman tribes in the territory of England inevitably meant the influence of the customs of these tribes on the formation of a new legal system, known as „*common law*”. Soon after, this system established the judicial precedent as the basic source of law, which made it significantly different from European continental legal systems. However, when it came to the position of women, the common law world was the same as the continental legal systems. It was the male world, as evidenced by the famous Blackstone’s thought that husband and wife are one, and that one is the husband. In the moment of marriage, the wife would lose her legal capacity, and her personality would be drowned in her husband’s power over her and her property. Considering many other restrictions on women’s rights that will be addressed in the paper, it is not surprising that widows enjoyed the best status in medieval England, mostly owing to the institute of *dower*. This injustice was corrected by the emergence of the justice system and especially the trust institute. This paper is dedicated to the stages of development of the rights of married women in medieval England from complete denial to their affirmation, and especially to the contribution of the institutions of equity law to that development.

Key words: *England. – Middle Ages. – Common Law. – Feme covert. – Dower.*

Рад приспео / Paper received: 2.11.2020.

Прихваћен за објављивање / Accepted for publication: 25.12.2020.

* Research and Teaching Assistant – The University of Banja Luka; currently enrolled as student at Master Academic Law Studies at University of Belgrade Faculty of Law, milica.ristic@pf.unibl.org The paper was presented at the conference „Iustoria 2020: Law Codes and Women”.